

Карин дом

Методики за предоставяне на услуги подпомагащи прехода на деца със специални нужди към детска ясла/ градина

Процесът на приспособяване към детската ясла или градина е различен за всяко дете. Преходът на децата със специални нужди от семейна среда към детско заведение има своите особености. Ето защо е важно по време на адаптационния период да се следва темпото на детето и да се вземат под внимание всички индивидуални особености както на детето, така и на семейството. Продължителността на адаптацията може да трае седмица, две, месец, а при някои деца дори половин година. Приспособяването към посещенията в детско заведение включва няколко отделни и много важни момента: 1. Отделяне на детето от значимия възрастен (този, който полага най-интензивни грижи, който прекарва по-голямата част от времето с детето) - най-често това е майката; 2. Запознаване и привикване към новата среда; 3. Приемане на обгрижващите възрастни на новото място - педагози и помощник-възпитатели и приемане на новите деца от групата. Всеки един от тези компоненти може да създаде затруднения при адаптирането и следва да отчетем кое представлява предизвикателство пред детето и неговото семейство. В настоящата тема ще разгледаме някои от най-ключовите елементи, подпомагащи прехода на децата, и в частност на децата със специални нужди, към ясла и детска градина.

Под адаптация обичайно се разбира способността на организма да се приспособява към променящите се условия на околната среда. Социалната адаптация е един от механизмите на социализацията на личността. Това умение се развива през годините и прави индивида по-приспособим в различни житейски ситуации (смяна на местоживеене, преместване от едно училище в друго, промяна на работното място или професионалното поприще).

Но всичко това е пряко свързано с най-ранното детство и **привързаността**, която малкото дете е изградило със своята майка (или друг значим възрастен). Привързаността се развива като специална емоционална връзка между бебето и основния полагащ грижи още от раждането. Включва обмен на комфорт, грижа и удоволствие и възниква във всички случаи, дори когато възрастният е лишен от чувствителност и загриженост (напр. при деца, отглеждани в институции). Детето няма възможност да избира отношенията си, поради което му се налага да се приспособява. Емоционалните навици и реакции, които усвоява ще повлияят на неговото бъдеще и стилът на привързаност, който се изгради в ранното детство между децата и техните родители ще повлияе в зряла възраст при избора на романтичен партньор.

Карин дом

Теорията на Боулби за привързаността може да бъде онагледена като вътрешен умствен и емоционален модел на отношенията Аз-Другите със следната графика:

1. **Сигурен стил на привързаност** се изгражда у деца, които са уверени, че значимият възрастен винаги ще се окаже наблизо, когато имат нужда и ще им помогне. Тази увереност позволява на децата да се чувстват в безопасност и с интерес да изучават света около себе си. Те се наслаждават на близостта, без да изпитват зависимост. Общителни са, изследват нова обстановка, настроени са приятелски към непознати възрастни. Ако родителят напусне помещението, малките деца със сигурен стил на привързаност, показват недоволство, яд и тъга, но се адаптират към отсъствието и лесно биват утешени. При завръщането на майката са радостни и бързо я приемат отново. Децата възприемат родителя като сигурна опора, когато са в състояние на дистрес.

2. **Избягващ стил на привързаност** се проявява, когато желанията на детето не намират отговор, а потребностите му не се удовлетворяват. Детето си прави изводът, че желанията му не са важни за възрастните и поради това се старее да се приспособи към ситуацията, потискайки своята нужда от любов и грижа. То може да изглежда безразлично и незаинтересовано, но зад това се крие страхът от отхвърляне и болка. Такива деца не показват предпочитания на родителите си пред непознати, рядко ги търсят за утеха, държат се отчуждено и умишлено избягват близост.

Карин дом

3. **Амбивалентен стил на привързаност** се формира в следствие на непредсказуемото поведение на възрастният - той е ту груб, ту нежен, ту безразличен; Може неочаквано да замине, да остави детето само, без да го предупреди или да бъде непрекъснато до него. Така детето не разбира, от какво зависи поведението на родителя и съответно какво да очаква. Такива деца се страхуват от чуждите хора дори и в присъствието на родителите си. Чувстват се огорчени, когато родителите им излизат от стаята, но и не се радват, когато те се връщат. Дори понякога им се сърдят, защото не се чувстват в безопасност с тях. Показват смесица от търсене на близост и топлина (приближават се към майката, за да се гушнат) и в същото време демонстрират раздразнение и гняв, задето ги е изоставила (удрят я, докато ги прегръща). Изразява дискомфорт, когато родителят напуска, но без облекчение на дискомфорта, когато се върне. Доста често детето проявява агресия към родителя.

4. **Страхуващ се стил на привързаност** се оформя при деца, които са свикнали да потискат чувствата си, след като не срещат у значимия възрастен помощ и одобрение, очаквайки от негова страна само насмешки и заплахи. Характерна е комбинация от избягващо поведение и стрес. Такива деца предпочитат да бъдат сами, защото изпитват недоверие към възрастните. Близките отношения ги плашат, но в същото време не искат да остават сами. Нуждаят се от морална подкрепа. Болезнено приемат излизането на възрастния извън стаята - като отхвърляне, но им е трудно да заявят желанията си.

Привързаността до известна степен може да се поддържа през целия живот на човека. Във всеки случай обаче тя се развива. Според М. Малер бебето постепенно се „разграничава“ от майката, с която дотогава то се е чувствало като „едно цяло“. В ранните ученически години, а в последствие през юношеството индивидът оттегля емоционалната инвестиция от родителските връзки и я насочва към групата на връстниците. За всички нас като специалисти, работещи с деца и младежи, с това число и деца със специални нужди, е важно да си даваме сметка за проявленията на различните стилове привързаност, които децата демонстрират. Това ще ни е от полза, за да си обясним поведението им в групата - дали определено дете търси близък контакт с учителката, дали страни от възрастните, дали отбягва децата, дали проявява агресия, или т.нар. „амбивалентно поведение“ (ту търси близост, ту се дистанцира или агресира) ... Оттук насетне можем да опитаме да му повлияем, разбира се доколкото това зависи от нас - с подкрепа, със задаване на модел на комуникация, с разговори и насоки към родителите и с много любов към самото дете.

Важна роля при отделянето на детето от дома и семейството играе т.н. **“Преходен обект или явление”**. Преходният предмет (например кукла, плюшено мече, дребна играчка или дори любимото на детето одеало или биберон) или явление / поведение (игра с косата, смучене на палец) улеснява “прехода”. Преходните явления обикновено са свързани с определено поведение и специфична употреба на речта, при която определени звуци, мелодии, собствени думи изглежда имат висока стойност. Отстрани може да изглежда

„Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация Карин дом и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България“ 3

Карин дом

сякаш детето изпълнява някакъв свой ритуал. Това, което в най-голяма степен издава *преходните обекти и явления*, е тяхната функция. Детето ги използва особено интензивно в моменти на тревожност, самота и потиснатост. Преходният обект се избира от самото дете, когато е на възраст между 4-6 месеца до около 1 годинка и му носи чувство на топлина и сигурност. Желателно е възрастните да ограничат намесата си относно избора на конкретен предмет, но да окуражат детето в използването му. В представите на детето преходния предмет има собствена жизненост (“Мечо ме пази”). Детето се отнася към предмета сякаш е жив и се движи, проявява към него обич, понякога омраза и желание да го повреди или разруши. С една дума - приема го за нещо много близко, връзка с дома, с майчината фигура, която в същото време е под негов контрол и няма да го изостави и може да манипулира с нея както пожелае: *“Сега мама не е тук, но моята любима играчка е с мен. Аз мога да я вземам винаги, когато поискам или да я оставя, когато реша. Тя е под мой контрол”*.

Откриването и употребата на преходните предмети и явления бележи нов етап в развитието на малкото дете. То постепенно осъзнава, че не е част от майка си, а отделно човешко същество; че съществува обективна реалност, която не е под негов контрол. Това откритие отключва **страхът от раздяла у детето, с който то се опитва да се справи като изобретява преходния предмет**. Неговата функция е да помогне на детето да преодолее страха от загуба на майка си и да излезе от състоянието на слятост с нея. Отношението на възрастните към преходните обекти и явления следва да е подкрепящо. От една страна на родителите, които да одобряват играта, като по този начин символично дават “позволение на детето да порасне” и да разгърне своята самостоятелност. Важно е да се отнасят с уважение към детето и неговият избор, да не го отнемат без разрешение (дори и само, за да го изперат). Образно казано преходният обект се явява символична “патерица”, която подкрепя детето да пристъпи по-уверено към самостоятелно прохождение. От друга страна това важи и за учителите, които ще посрещат малките “ученици” в своите групи в ясли и детски градини и следва да подкрепят присъствието на любимата играчка.

Изоставянето на преходния обект става строго индивидуално при всяко дете. Възможно е да остане необходимостта от такъв при заспиване или преживяване на тревожност или самота. Понякога на по-късна възраст при заплахата от лишаване или раздяла може отново да се появи нуждата от специфичен предмет или установения в ранното детство поведенчески модел (при проблеми в училище или в семейната среда, при раздяла на родителите или смърт в семейството).

Ето и няколко идеи, които родители и учители могат да предложат на децата, за справяне с раздялата в новата епидемиологична обстановка. **“Билетче в джобче”** - е нещо на пръв поглед много елементарно, но може да има голямо значение за детското спокойствие в период на адаптация. Окуражете родителите да отделят минута преди да влязат в двора на детското заведение и клекнат, за да са на нивото на детето. Да покажат билетчето от автобуса или касовата бележка от таксито, с което са дошли и да обяснят как

„Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация Карин дом и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България“ 4

Карин дом

в това листче мама слага вълшебен пращец на обич и грижа. Казвайки на детето, че ще мислят за него през целия ден и когато и то си помисли за мама и татко, може да пипне това вълшебно билетче и мама ще усети това. Тогава и двамата заедно ще мислите един за друг.

Това може да се направи и със специално **“писъмце”**, в което заедно вкъщи да нарисуват на малко листче слънце или сърчице или дори могат да залепят от любимите стикери и това писмо-талисман да бъде в джобчето на детето през целия ден. Друг пример за преходно явление може да бъде измислянето на тяхна собствена песничка или стихче тип **”Туп- туп, сърчице”**, в която да включат и движения с ръцете, погалване на коремчето и прегръдка, в която обгръща само себе си през раменете.

Също така би могло да се предложи на родителя да хване ръката на детето си, да я притисне до сърцето си и да му каже: “Усещаш ли? Туп- туп... Това е моето сърце, тук е цялата ми любов към теб. И ти имаш сърце”, след което родителят да премести детската ръчичка върху детското сърчице с думите: “Туп- туп. Усещаш ли? Това е твоето сърце. Тук е цялата ти любов към мен.” И с подходящи според нивото на разбиране на детето изразни средства да му се обясни, че винаги когато има нужда от мама или татко (когато се почувства само, тъжно или неразбрано) може да сложи ръка на сърцето си и да усети любовта на родителя.

Примери, споделени от практиката, за такива ритуали са поставянето на целувки или “магически невидим пращец” с любов и топлина, които майките оставят в блузите на децата или в джобчетата на връхните им дрешки. Така децата са с увереността, че са подкрепени, където и да отидат, от силата на майчината обич.

В предварителни срещи с родителите (индивидуални, в малки групи или общи за цялата група) може да се засегнат наред с правилниците за вътрешния ред, таксите и необходимата задължителна документация, но също така и теми, свързани с режима в детската градина, рутинните моменти и часовете, в които се случват. В индивидуална среща за запознаване с всяко семейството след приема на детето и преди първите посещения в детското заведение, могат да се включат с кратко представяне педагозите, които ще поемат детето, педагогически съветник/психолог към детската градина и по възможност директора. Това би изградило една по-добра доверителна връзка между институцията и семейството, биха се изяснили очакванията и нагласите на двете страни и би подпомогнало уеднаквяването на режима на детето, който родителите изграждат у дома с този в детското заведение, още преди детето да е започнало посещенията си в детската ясла или градина. Това от своя страна ще улесни адаптацията, тъй като детето няма да се налага да се приспособява към нова промяна.

Често, когато родителите представят на детето идеята за детската градина, те обрисуват прекрасна картина със смях и игри по цял ден. Това често създава илюзорна представа у детето, която се разрушава, когато то се сблъска с реалността и започне да посещава ясла/градина.

„Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация Карин дом и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България“ 5

Карин дом

Добър пример, споделен от колеги, работещи и адаптиращи деца в яслени и първи групи, е на среща с родителите веднага след приема по документи да бъде представен дневният режим в детското заведение. Това може да стане с помощта на визуални разписания (вертикални или хоризонтални) с картинки, които изобразяват основните моменти - раздяла с родителите и приемане на децата сутрин; закуска; структурирани занимания на маса, слушане на приказка в кръгче или игра на пода; подкрепителна закуска / сутрешен плод; игра на открито; обяд; тоалет; следобеден сън; тоалет; следобедна закуска; занимания по интереси; изпращане и прибиране от родителите... Такова визуално разписание се дава на родителите с маркирани часовете, в които определената дейност започва и колко продължава. Това дава възможност на семейството да опита да въведе този режим вкъщи, за да доближи максимално рутините у дома до тези с групата. На тази среща може да бъде показана средата в помещенията, както и площадката в двора на детското заведение, определена за бъдещата група на детето... Визуализацията дава ясна представа и на родителите, но преди всичко на децата. Прави промените по-разбираеми и очаквани, сваля напрежението от неизвестността и носи сигурност!

Моят ден в детската градина:

Предварителното запознаване с детето може да спести много усилия и да постави основите на добрия комфорт както за детето, така и за персонала и за родителите. Има деца, които се стряскат от конкретни шумове (напр. на тоалетното казанче), разсейват се от люлеещите се клони, или изпитват неистов ужас от клоуни. Ако това се знае предварително, към тези моменти може да се подходи по-деликатно.

Карин дом

Друг инструмент, който може да се използва още преди старта на реалните посещения е на семейството да бъдат раздадени **въпросници за представяне на детето**. В тях можете да попитате какво е обръщението, което родителите използват към детето, кои са любимите му храни, а също и тези, които отказва да консумира. С какво предпочита да играе и да се занимава? От какво се разстройва и как се успокоява? Разбира се, важни са и въпросите доколко умее да се самообслужва при хранене, ползване на тоалетна, обличане и събличане. Такива своеобразни карти (“Карта кой съм аз” от <https://karindom.org/broshuri/>) могат да бъдат разпечатани и дадени за попълване на родителите вкъщи, след което да се държат на лесно достъпно място в помещението на групата и докато се трае адаптацията и взаимното опознаване да се ползват за подкрепа в предизвикателни моменти.

Кой съм аз?

Аз съм	Моето семейство
Как общувам? * Разбирам * Говоря	
Какво обичам да правя? 	Какво не обичам да правя?
Какво ме разстройва ? 	Успокоявам се, когато
	Не харесвам
Обичам да ям	
Аз мога 	

При стартирането на посещенията на детето от ключово значение е изграждането на **усещане за сигурност и спокойствие**. Нека посрещнем детето като гост в нашата обител - да го разведем из помещението, да му покажем различните кътове - къде ще се храним, къде ще спим, къде ще играем, къде е тоалетната, както и да му покажем как и към кого да се обърне, ако вече е мокро или се е изцапало. Всичко това може да се окаже много информация за малкото дете и е добре да бъде подкрепено с **визуална опора - символни картинки**, които да ориентират малчугана, да визуализират дневния режим и да напомнят „Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация Карин дом и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България“ 7

за правилата в групата. В процеса на адаптация тези малки и лесно приложими инструменти вършат чудеса. Правилата - онагледени чрез картинка подкрепят доброто поведение. Доказано е, че в яслена и първа група най-честата причина за неспазването на правилата е, че децата не ги разбират.

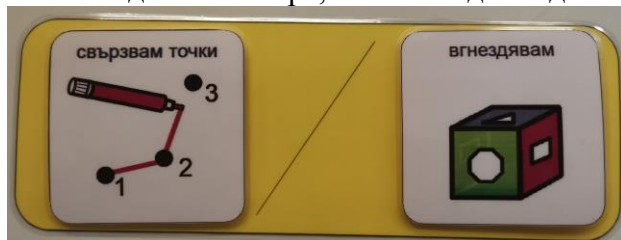
Визуализацията на средата на дейностите от ежедневието са от изключителна важност в процеса на адаптация и обучение и на децата със специални потребности. Визуални графици, свързани с ежедневните дейности, ползването на тоалет, миенето на ръце, подготовката за обличане, хранене, сън и др. помагат и подкрепят детето в самостоятелното им изпълнение. Ако е необходимо за конкретно дете прилагането на визуално разписание за дневния режим в групата, то цялата група трябва да бъде въввлечена в използването му. Използването на символни картинки подпомага детето при разбиране на инструкциите и подобрява социалното поведение.

Могат да бъдат разработени различни видове визуализации:

1. Визуално разписание за последователност на дейностите

2. Табло за избор от две дейности, което се поставя на голямото визуално разписание и детето избира, по коя от двете дейности ще работи:

3. Табло "Първо - После", което представя две дейности, като едната е мотиватор или награда за изпълнение на другата.

4. Визуално разписание с последователност от стъпки. Може да се разпише за различни рутинни дейности, например за ползването на тоалетна:

Визуализацията в помещенията подпомага децата да се ориентират в пространството, както и да спазват правилата - в коя кутия прибираме меките играчки, къде слагаме превозните средства, къде подреждаме книжките. Когато всички тези визуални инструкции са на нивото на детските очи, това дава възможност на децата да са самостоятелни и да проявяват инициатива в грижата за общите играчки.

Когато говорим за прехода на децата със специални нужди към детска ясла/ градина съществена роля в адаптацияния процес играе цялостната организация на достъпни услуги, възможностите за преход и взаимовръзките между тях. В следващите няколко абзаца ще разгледаме Исландската система за подкрепа на деца и семейства. Това би ни послужило за добра основа, след която да изведем идеи за методики, които подпомагат прехода на децата със специални нужди от семейна среда към детска ясла/ градина.

В Исландия е създаден **комплекс от мерки, които организират симбиозата между здравна, социална и образователна система, която да се пригоди към потребностите на всяко дете и семейство.** Там функционира ясно изградена система за наблюдение и развитие, която обхваща до над 99% от децата от раждането до 6-годишна възраст. Здравните центрове извършват скрининги на 12 и 18 - месечна възраст, както и на 2,5 и 4-годишна възраст. Тези скрининги следят за: нарушения на слуха и зрението, закъснения в социалното развитие, ранни симптоми на поведенчески и емоционални разстройства. В случай, че здравните служби открият някакви притеснителни резултати, насочват децата към дневния център за допълнителна оценка и проследяване от екипа. Винаги се цели кооперативност с родителите.

Децата в Исландия започват да посещават предучилищни услуги на възраст около две години, като общините могат да разрешат посещение и на възраст година и половина. Предстои скоро да бъде намален отпуска по майчинство и децата да започнат да посещават услуги на 12-месечна възраст. Ранният скрининг и симбиозата между здравна, образователна и социална система правят възможни както ранното идентифициране на затрудненията в развитието, така и ранният достъп до необходимата подкрепа и ресурси. Това улеснява прехода на децата и семействата от семейна към образователна среда, улеснява и педагозите, които посрещат децата в групите си. **Основен елемент на работата в детските градини е играта. Това е методът на преподаване на предучилищния**

„Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация Карин дом и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България“ 10

Карин дом

учител и пътят на детето към обучението. При необходимост от ползване на терапевтични услуги, те се прилагат на място в детското заведение. В случай, че това не е възможно, децата или терапевтите имат осигурен от общините транспорт. **Родителите и членовете на училищния екип гледат на различните мрежи за родителска подкрепа много положително.** В предучилищните заведения общият педагогически подход е ясно формулиран като такъв, който се основава на правото на **всички деца да участват и да бъдат включени.** Много предучилищни заведения имат **примери за персонал, работещ в екип около детето с родителите, помощен персонал и външни експерти, когато е необходимо.**

На над 95% от исландските деца между 2 и 3 години е предложено място в предучилищно заведение в съответната община. За останалите има добра система за домашни грижи, която включва проследяване на развитието и подкрепа на семейството. Повечето деца в Исландия ходят в най-близката до дома им детска градина. За децата с тежки, множествени увреждания (децата с комплексни и интензивни нужди от подкрепа) има специална детска градина. Това е избор на родителите. Те имат възможност да отидат на място, да видят условията в специалната детска градина, да говорят с директора и да разберат как е организирана работата там и след това кандидатстват сами за децата си.

В периода на адаптация родителите са с детето. Това е общовалидно правило, независимо дали детето се развива типично или има своите затруднения и особености. Обикновено адаптационният процес отнема няколко дни. Обикновено 3 или 4 деца започват по едно и също време и всяко дете е с родител. Те започват като са там за 2 часа през първия ден, по преценка на учителя- 4 часа следващия ден, като родителят е с детето. Адаптацията става стъпка по стъпка, родителят присъства и постепенно напуска помещението, например за 1 час. Това време е различно за различните деца, следва се темпът на детето и родителя. По този начин след тази първа седмица родителите опознават добре персонала, изграждат доверие и това е добър начин детето да започне посещенията си в детското заведение.

Родителите в Исландия получават редовно **обратна връзка** за ежедневието на децата си в детската градина. Понякога учителите използват книга, в която записват как е минал денят за детето и я дават вечерта на родителя, изпращат имейл, или правят видео на детето за родителя или просто говорят с родителите, когато те дойдат да вземат детето си. Освен това има регулярни срещи, обикновено на всеки 6-8 седмици, на които се срещат членовете на екипа. И е много важно да се споделя и какво е вървяло добре, не само какви са били трудностите. Така че родителят да може да чуе и за положителните качества и умения на детето си. На ежедневна база родителите получават информация за храненето, съня и поведението на детето си. Понякога това се пише като имейл или в специална тетрадка. Целта е родителите винаги да са спокойни и да получават информацията, от която се нуждаят. Това е тетрадка за обмен на информация/комуникация между детската градина и родителя. Тази тетрадка отива и в дома на детето.

Карин дом

Добър пример, споделен от практиката на колеги от България, които работят в яслени и първи групи, е създаването на **фейсбук група**. Още със започването на първа група (има отделни стаи/фейсбук групи за яслената и за всяка отделна група в детското заведение). Родителите (и разширеното семейство) са поканени да се включат в предварително създадена само за тях “заключена” група - виртуално пространство, където всеки ден учителите качват снимки и материали от предиобедните и следобедните обучителни и игрови моменти. Това изиграва ключова роля за изграждане на доверителна връзка между родителите и персонала в детското заведение, особено когато снимките се качват своевременно и отразяват положителните емоции, които царят в групата. За пример можем да посочим конкретна ситуация, в която на раздяла сутринта малкото дете плаче силно, тръшка се, не иска да влиза, държи ръката на майка си и накрая влиза тъжно в групата. Едва 5 минути по-късно е качена снимка как същото дете се усмихва и играе с деца на пода. Такова документиране на събитията и отразяването им в реално време внася спокойствие у родителите и онагледява способностите за саморегулация на малките деца.

Комуникацията в реално време позволява насоки и упътвания от учителите при работа в онлайн среда, като нововъведените Класрум платформи и подготовката за бъдещите първокласници. Снимки и видеа, представящи работата пред интерактивна дъска и готовността на бъдещите ученици да говорят пред публика, да разказват история, да отговарят на зададен въпрос или да участват в представления, отразяват част от тези специфични социални умения и носят гордост на членове на разширеното семейство, които са далеч от децата и нямат възможност да присъстват реално в живота на семейството (живеят в друг град или държава).

С течение на времето една такава група се развива, в нея могат да бъдат намерени както декларации и документи, седмичното меню, анкетни проучвания за нагласите на родителите относно посещенията на децата в детското заведение около празниците, домашни задачи за изпълнение през почивните дни, идеи за прекарване на свободното време (обявления за куклен театър, изложби, конкурси за детски рисунки и много други). Виртуалната комуникация скъсява дистанцията и предразполага и родителите да публикуват полезни връзки към статии, които да споделят с останалите членове на групата. Такава фейсбук група подсилва връзката между самите родители, стимулира личните контакти между тях и прави приемането на децата със специални потребности по-лесно, тъй като отразява деня на всички децата и техните силни страни и способностите им.

Идея за скъсяване на дистанцията между самите родители е организирането на изнесени събития още в началото на учебната година - общо за всички семейства (организиране на пикник, спортен празник, посещение на делфинариум, куклен театър или просто игра в близкия парк). В неформална среда родителите се опознават, изграждат потесни връзки и това подпомага процеса на приемане на децата, ако впоследствие се окаже, че определено дете има затруднения в развитието или проявява проблемно поведение. В очите на родителите то вече не е просто “някакво непознато, непослушното дете от групата”, а е познато и конкретно: “То е детето на Иван, с когото играхме федербал и това

„Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация Карин дом и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България“ 12

Карин дом

дете сега се държи зле или изпитва трудности, но аз познавам родителите му и вярвам, че те ще му помогнат да премине през тези трудни моменти...”

Друг пример за въвличане на родителите са т.н. “Дни на отворени врати”, които учителите могат да организират в началото на учебната година на първа група. Всеки родител може да избере ден и час, които му е удобен и да прекара време в групата, да се включи като наблюдател или участник в някой момент от деня (по време на закуска, да води заниманието по гимнастика, да чете приказка или да предложи някаква простичка игра, в която да се включат всички деца (балона се надува / джуджета и великани...))

Със социалната изолация и ограниченото допускане на родителите в сградата на детското заведение такова включване може да бъде осъществено с технически средства и родителите да се включат в т.н. “Сутрешна приказка”, като се обадят в точно определено време или запишат своя прочит на любимата детска приказка. По този начин отново са близо, въвличени в “живота на групата”.

В повечето детски градини в Исландия има **визуализация** за децата със специални потребности. От Държавния диагностичен център организират регулярни обучителни курсове за родители и за учители, на които се разглеждат най-често използваните методи за визуализация. Това е една добра практика, която би могла да се приложи и в нашите условия. Добре **подготвената за нуждите на децата среда** благоприятства прехода и може да се окаже добра превенция на затруднен адаптационен процес и/или проява на неприемливи поведения. Често децата в ранната възрастова група не спазват правилата в детското заведение, защото не ги разбират. Добрата подготовка на средата изисква предварително запознаване с нуждите на новопостъпващите в детското заведение деца. Тук е ролята и мястото на предварителните екипни срещи между родители, специалисти по ранна детска интервенция и специалистите (логопеди, психолози, педагози и помощен персонал) от детските ясли и градини. Предварително подготвената физическа и ресурсна среда може да посрещне нуждите на децата и да съкрати значително адаптационния период.

Изхождайки от исландския опит можем да изведем някои ценни насоки за подобряване на прехода на децата със специални нужди към детски ясли и градини в България.

Приетата Наредба за изменение и допълнение на Наредба № 5 от 2016 г. за предучилищното образование (ДВ, бр. 46 от 2016 г.) В сила от 02.10.2020 г., въвежда нова за страната ни практика - включването на родителите в адаптационния процес, чрез реално физическо присъствие в детската група. Детските градини имат свободата да изработват свой модел на адаптация. Това утвърждава и възможността за използването на съвременни технологии.

Съществуват различни модели на адаптация. Обикновено в България детските ясли приемат поетапната/ почасова адаптация, докато детските градини започват с целодневен, в редки случаи полудневен прием. Практиката показва, че децата със специални нужди се

„Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация Карин дом и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България“ 13

Карин дом

адаптират по-лесно при поетапния/ почасов прием. Включването на родители на деца със специални нужди като социален асистент е утвърдена практика у нас. Включването на родители в периода на адаптацията тепърва предстои да се въвежда.

Както децата имат различен стил на привързаност към своите родители, така и родителите имат различен стил на възпитание и личностови особености. Едни са по-авторитарни, други по-авторитетни, трети - либерални, някои родители са по-протективни, други дават повече свобода на себеизява на децата си. Добре е да се забелязват тези особености и да се подхожда индивидуално, според спецификите на детето, родителя и качеството на интеракциите между тях. Допускането на родителя в детската група може да се случи без ограничения или с ограничения в пространството. Възможно е да се създаде граница, напр. да се определи пейка или стол, където да стои родителят, а пред детето да се остави избора дали да остане при него и да наблюдава децата или да се включи в детската игра (“Мама може да остане в групата, но само на това столче. Ако искаш, можеш да останеш до нея или да отидеш при децата.”). Родителят може да се включи с четенето на приказка или по време на закуската, или в някаква друга предварително определена част от дневния режим на групата. Възможно е да не се ограничава присъствието на родителя в пространството за учене и игра. Тук съществува рискът да се проточи раздялата и да се удължи адаптационният период. Дали ще се въведе един или друг модел на адаптация е решение, което следва да бъде взето от екипа, като се вземат предвид индивидуалните особености на детето и семейството. В този ред на мисли изниква потребността да се въведе гъвкавост на организацията на цялостния адаптационен модел и да се приеме възможността за промени. Прилагането на един общ модел за адаптация за всички деца от една и съща група не би бил приложим, особено що се касае за децата със специални нужди от подкрепа.

Преходът на децата със специални нужди към детска ясла и градина бележи нов етап от тяхното развитие и е основа за социалното включване. Ефективността на процеса се влияе положително от предварителното запознаване с нуждите на детето, изясняването на очакванията на двете страни (семейство-детско заведение), добрата предварителна подготовка на средата, включването на родителя в взаимодействието между всички членове на екипа.